
O MIJOVIĆEVOJ DIPLOMATSKOJ, NOVINARSKOJ I KNJIŽEVNOJ DJELATNOSTI

Zuvdija Hodžić

U sjenci naučnog rada akademika Pavla Mijovića ostala je, pa i zaboravljena, njegova književna, novinarska i diplomatska aktivnost. S razlogom. Jer, i da je nastavio onđe đe je krajem četrdesetih godina prošlog vijeka prekinuo, bez obzira na njegovu studioznost, upornost i znanje, siguran sam da bi time Pavle Mijović bio „jedan od mnogih“. Iako je zbog prekida „karijere“ kao čovjek bio povrijeđen i razočaran, Pavle Mijović kao naučnik nije zažalio niti izgubio. Naprotiv, od 1951. godine, kad je upisao Istoriju umjetnosti na Filozofskom fakultetu Beogradskog univerziteta – najprije tokom studija a pogotovu kasnijim višedecinijskim istraživačkim radom, pokazao je i potvrdio da je na pravom putu, postajući veliko ime crnogorske kulture XX vijeka. U svojoj oblasti – istoriji umjetnosti, najveće!

Što je do tada radio, svedeno je na nekoliko uobičajenih rečenica, najosnovnijih podataka, pa čak i brisanja i „prectavanja“ nekih događaja iz njegovog života. Tu, prije svega, mislim na period koji u biografiji preskače i sam Mijović, na vrijeme kad je, poslije Rezolucije IB-a, Pavle Mijović skrajnut, uklonjen s odgovornih dužnosti ali i javnog života uopšte. Ne mislim da će to ostati tako, jer

sam siguran da će neko, koristeći sada dostupne arhive, ostvariti potpuniji uvid u taj, kao i prethodni period života Pavla Mijovića. Ni najintimnijim prijateljima Mijović o tome nije pričao ili bi im ponešto uzgred kazao. Meni je, na primjer, rekao da je bio prijatelj s Mula-Mustafom Barzanijem, čuvenim vođom Kurda, čija je borba za autonomiju i ujedinjenje u jednu državu trajala decenijama i poražena interesima susjednih država i svjetskih sila. Jedan susret je mogao da otvori ali ne i da se pretvori u prijateljstvo.

Znači, moralo ih je biti više. Će su, kad i koliko puta se sreli? Najvjerojatnije u SSSR-u, u koji je poslije kraha ustanka (1943-1945) Barzani emigrirao i u kojem je živio do 1958. godine, kad se ponovo vratio u Irak i 1965. godine podigao novi, takođe bezuspješni ustanak. Barzani je od 1975. godine živio u izbjeglištvu u Teheranu, gradu u kojem je poslije Drugog svjetskog rata Mijović bio u diplomatskoj misiji, pa su se možda i tamo sreli, iako je moguće da ga je Mijović posetio i u kurdskim planinama. Kao kroz san čini mi se da sam vidio i fotografiju na kojoj su Barzani i Mijović, s naoružanim, mrkim Barzanijevim ratnicima. Koliko se šjećam, Mijović je o tome nešto i objavio u dnevnoj štampi. Znajući ga bio sam siguran da će se u njegovoj dokumentaciji naći dosta pisanih podataka i o tome, kao i drugim manje poznatim činjenicama iz njegove biografije. Sedamdeset kutija lične dokumentacione građe Mijović je ustupio Državnom arhivu Crne Gore. U onome što sam uspio da pregledam (građa je, istina, nesređena) nijesam našao baš ništa značajnije o temi koja me zanima. Sad mogu samo da žalim što ga nijesam navodio da o tome i drugome priča i to, makar i tako fragmentarno bilježio. Građa u Državnom arhivu odnosi se, uglavnom, na njegov naučno-istraživački rad iz istorije umjetnosti, arhitekture, muzeologije, istorije, arheologije, na započete projekte, članke i studije, reagovanja na aktuelne događaje... Ipak, uspio sam bar da kao kroz „zurku“ provirim u nepoznatu ili „skrivanu stranu“ Mijovićevog životopisa.

Rođen je 21. juna 1914. godine u selu Brijege, u Crmnici. Osnovnu školu završio je na Virpazaru. Gimnaziju je učio u Baru, Podgorici, Sarajevu i Cetinju. Rano se opredijelio za komunistički pokret i već 1933. postao član KPJ. U Sarajevu, u kojem je tri godine učio gimnaziju, posredstvom Janka Đonovića upoznao je Tina Ujevića koji je najčešće bio u društvu Crnogoraca – Mirka Kujačića, Nika Jovičevića, Dušana Đurovića, Petka Komnenića i Miljka Bulajića. Divio se Tinovoj poeziji ali ne i njegovom boemskom životu. U „Pregledu“, časopisu koji je uređivao demokratski opredijeljeni Jovan Kršić, Mijović objavljuje literarne priloge. Nakon objavljivanja priče „Grdonj“ sa socijalnom tematikom, nešto se „lomi u njemu“ i odlučuje da se od tada „revolucionarnoj borbi“ posveti na drugačiji način, direktnim uključivanjem u pokret. „Zbog bolijesti“ – piše Mijović – „zadocnio sam da produžim školovanje u mojoj staroj sarajevskoj Prvoj muškoj gimnaziji. Naknadno sam se 22. oktobra 1933. godine, upisao u sedmi razred Cetinjske gimnazije“. I već prvog dana doživio da, kao i nastavnički kolektiv i učenici, stojeći sluša odluku o isključenju iz gimnazije devet učenika zbog komunističke djelatnosti. Bilo mu je jasno da će ga u novoj sredini čekati isti zadaci i obaveze kao u Sarajevu – ilegalna partijska aktivnost. Iskusan u radu, nov i nekompromitovan, prihvatio je zadatak cetinjskog Mjesnog rukovodstva – stvaranje novih ćelija u svim višim razredima gimnazije, pa čak i u Bogosloviji. Te godine postao je i član KPJ i sekretar ćelije u gimnaziji. Pokazao se kao vješt i izuzetno sposoban organizator. I pored potpune provale partijske organizacije u Crnoj Gori, masovnih hapšenja i torture, cetinjska školska organizacija je ostala neotkrivena i sačuvana. Samo jedan njen član bio je uhapšen.

Po završetku mature, članovi partijske ćelije, za zajedničku fotografiju, umjesto đačkih kapa, na glave su stavili radničke kačkete. Te 1935. godine upisao se na Medicinski fakultet u Beogradu. Iako je kao student više puta hapšen, a od marta

1936. do februara 1937. i tamnovao u zatvorima u Baru, Cetinju, Dubrovniku, Sarajevu i na Adi Ciganliji, prolazio kroz beogradsku „Glavnjaču“ i „tretman“ zloglasnog Vujkovića, nastavlja i partijski rad i studije medicine. U časopisima, kao što je „Medicinski pregled“ objavljuje članke iz istorije medicine i socijalne medicine, kao i stručne radove, a već 1939. godine i knjigu „Higijena rada u rudokopima“, studiju o životu, zdravlju i zdravstvenim problemima tuzlanskih rudara, kao i medicinskim mjerama potrebnim za njihovu zaštitu.

Uoči Trinaestojulskog ustanka vraća se u Crnu Goru i kao rukovodilac partijske organizacije u selu, radi na pripremama za oružanu borbu. Italijani ga hapse 2. avgusta 1941. godine i interniraju u logor Klos u Albaniji. Imao je sreće jer su druge strijeljali. U februaru 1942. godine zamijenjen je za italijanske zarobljenike. Od tada, „s puškom na ramenu i štapom u rucu“, noge ukočene dječjom paralizom, s jedinicama NOV je do kraja rata. Znanje stečeno na Medicinskom fakultetu primjenjuje u praksi – 1942. godine sanitarni je referent IV Crnogorske proleterske udarne brigade; 1943. komesar Centralne partizanske bolnice u Grmeču. No, s obzirom na to da je već prije rata zapažen kao darovit pisac koji je u „Valjcima“, „Pregledu“, „Studentu“, „Slobodnoj misli“ i „Našoj stvarnosti“ objavljivao poeziju i prozu, ali i članke i različite tekstove, potpisujući ih pseudonimom V. Gorin, što je bilo poznato Đilasu i Zogoviću, oni ga usmjeravaju na druge zadatke – novinarsko-propagandne. Poznato im je bilo da je prije rata, 1937. godine u Brčelima sa Svetozarom Vukmanovićem Tempom i Jankom Đonovićem uređivao i izdavao ilegalni list „Crmnica“. Pri štabu IV Krajiške udarne brigade postaje dopisnik ratne „Borbe“, član Agitpropa pri Oblasnom komitetu KPJ za Bosansku Krajinu, sekretar Agitpropa OK KPJ za Centralnu Bosnu, šef propagandnog odjeljenja Komande baze u Bariju a odmah poslije rata, rukovodilac Radio Beograda, član Uredništva „Borbe“ a zatim i urednik

Tanjuga. Pored uređivačkog rada, Mijović u „Borbi“ objavljuje zapažene reportersko-putopisne tekstove i blizu 900 drugih priloga. Prelazi na rad u Ministarstvo inostranih poslova – najprije kao ataše i savjetnik ambasade Jugoslavije u Moskvi, a zatim u Stokholmu i Teheranu. Pomoćnik je načelnika Istočnoevropskog odjeljenja Ministarstva inostranih poslova. Rad u diplomatiji, boravak u SSSR i Švedskoj, putovanja i misije, pomažu mu da se i neposredno upozna sa životom, stvarnošću i kulturom raznih naroda i proširi svoja saznanja. Pored zanimljivih i nadahnutih reportaža, zapisa i putopisa u našoj i sovjetskoj štampi, 1948. godine objavljuje i knjigu reportaža „Po sovjetskom Baltiku“. U toj knjizi, u kojoj „u duhu vremena“, hvali sovjetskog čovjeka, njegovu vjeru u „voljenog Staljina“, čitalac, znalac Mijovićevog opusa lako će uočiti ono što je karakteristično za ovog stvaraoča – s jedne strane veoma darovitog, iako neostvarenog i nesuđenog književnika i, s druge – izuzetno ostvarenog naučnika. U Mijovićevim reportažama opisi pejzaža i prirode, promjena u njoj, doživljeni su i viđeni očima slikara impresioniste, liče na njihova platna, ali i predstavljaju literarne i umjetničke medaljone. Tu se otkriva onaj stari-mladi Mijović, pjesnik, koji druguje s Jankom Đonovićem i zna njegove pjesme napamet. Jedna od njih, antologijska „Crmnica pod jesen“, (Crmnico, tvoje toplo, prosto srce bije u zemlji pod vinogradima sagorjelim... na tvoja polja pala je suša, žute pjege sunca trunu po dnima... Već je jesen, magle se uvlače u tvoja pazuha i tvoja polja, lišće opada na puteve tvoje i šuškori pod nogama krda... pod leptirima pitomoga snijega)... oživjeće prepoznata u Mijovićevim opisima pejzaža Letonije: „Jesen tek što je počela, a već je pao prvi snijeg. Kroz prozore naših vagona promiču borove šume. Sivo osjenčeni vrhovi drveća zaklanjaju daljinu pejsaža. Iznad njih niski svod neba, zasićen maglom. Na zemlji mrzne cvrčak – umukla je njegova pjesma. Od krtičnjaka je ostala samo humka. I sve je usnilo. Jedino breza, bijelim pjegama na kori svog vit-

kog stasa, zatreperi, pomrsi jednoličnost pejzaža, ustalasa mutnu sliku jeseni i kao da napominje: život nije sasvim ugasnuo“...

„Prošli smo srednji pojas, pojas šuma i snijega. Opet smo zaplivali u ravna polja, pokrivena rosom. Sad ona imaju boju rde. Na horizontu se pojavljuju sitni oblaci. Ispod njih svijetli pojas – znak da se rađa sunce. Do njega, još u svitanje, promakla su po ivici vidika rijetka naselja i usamljeno drveće, valoviti brije-govi, široki kolosjek seoskih puteva i prvi tragovi koje su ovoga jutra po rosnoj travi ostavile lisice, zečevi i sitna zvjerad“...

Ili:

„Snijeg je pokrio iverje i ritove, gazove i brežuljke. Ne vide se ni zemlja ni putevi. Pejzaži se ne urezuju u pamćenje. A čovjek bi htio da vidi sve one skrivene boje, svu ravnicu, sve predjele i polja obnažene. Onakva kakva su na platnima Levitana ili kakva su ih opisali veliki ruski klasici. Da vidi surovost njihove prirode, da uoči razliku među njima i krajevima u Poljesju, Harkovštini, Tuli, koji strancu ponajčešće izgledaju da su potpuno jednaki i slični kao što je u apstrakciji ravnica slična ravnici, stepa stepi, i kao što manje više svako zamišlja da ogromnu rusku niziju čine samo beskrajna, jednolika, monotona i dosadna ravna prostranstva“...

A kad piše o litvanskoj književnosti, Mijović čitaoca iznenadi i obogati nevjerovatnim znanjem o njoj, jeziku, istorijskom putu i razvoju, litvanskoj kulturi, tradiciji, borbi za samoodržanje i održanje, za očuvanje nacionalnih osobenosti. S ljubavlju i toplinom, studioznošću karakterističnom za njegov kasniji naučnoistraživački rad, ali i darom nadahnutog i rođenog pisca, Mijović uspijeva da mu se tekstovi čitaju „u dahu“ i dugo pamte.

Mijovićeve novinarsko-diplomatska djelatnost pokazuje da je iskustvom, znanjem i obrazovanjem uveliko prevazilazio povjerene dužnosti. U SSSR-u je uspostavio bliske veze s vodećim sovjetskim piscima i umjetnicima, u čemu mu je pomogla supruga Tanja, Ruskinja, veoma uticajna u političkim a pogoto-

vu umjetničkim i kulturnim krugovima u Moskvi, u kojoj se nije ošeaao kao gost. Iskreno je zavolio tu zemlju i narod, njegovu kulturu i umjetnost, ne sluteći da se nad nebom dvije prijateljske države, zemlje socijalizma već pomaljaju oblaci koji će zatamniti odnose i uskoro proizvesti otvoreni sukob. Sa žaljenjem se vraća u zemlju. „Odgovorni drugovi“ zahtijevaju da se odreče supruge Tanje koji optužuju da je ruski agent. Mijović to odbija iako mu je predočeno (i poznato) šta ga čeka. Suprugu mu „vraćaju“ u SSSR a njega, pravim čudom, mimoilazi sudbina golootočkog stradalnika. Nije čak ni hapšen, a to što je pod prismotrom tajne policije, u tom vremenu i okolnostima, može smatrati izuzetnom milošću režima i velikom ličnom srećom. Prestaje da se bavi političkim i drugim javnim radom, zapravo time više i ne smije, pa da bi izbjegao sumnje, predratni apsolvant medicine, nosilac Partizanske spomenice, istaknuti novinar, tridesetsedmogdišnjak, postaje brucoš na Filozofskom fakultetu. Opredjeljuje se za Istoriju umjetnosti. Procijenio je da će se na tom odsjeku, odvojen od svega čime se do tada bavio i onih s kojima je bio profesionalno i ljudski vezan, osloboditi i pratnje i pratilaca, javnih i tajnih doušnika i poslušnika UDB-e. Smatrao je, takođe, da će na tom fakultetu najbrže doći do diplome i kasnije lakše naći posao koji će ga odvojiti od društveno-političkih, zaludnih i rizičnih, uz to i neizvjesnih angažmana. Za vrijeme studija, „sklonište“ i smještaj našao je u sobičku nekadašnje pomoćne radnice u organizaciji kojom je rukovodio. Ona će pletući i prodajući džempere, obezbjeđivati sredstva za život, a postaće mu i bračna saputnica.

A možda ni izbor buduće struke nije bio slučajan; možda je ošeaao da je za nju – predodređen, da su na to uticali šećanja na zavičajno brdo Ostrič i okapinu Lista stijena – arheološka nalazišta sa ostacima ilirsko-romanske keramike koje je u djetinjstvu često obilazio, a u mladosti i pisao o jedinstvenoj ruralnoj arhitektonici Brijega i drugih crmničkih mjesta s kućama na volto-

vima, konobama, guvnima, stepeništima... Šećao se jezerskih gorica, Lesendra i Besca, Starog Bara, srednjovjekovnih crkvi-
ca i Brčelskog manastira, kulturno-istorijskog nasljeđa koje mu
je bolje nego drugima bilo poznato i blisko. Tu je svjesno i pod-
svjesno tražio i našao sebe. Na svoju, ali i na sreću crnogorske
kulture, umjetnosti i nauke, u kojoj će kao Zogovićev svjetionik
– svijetljeti dok postoji i postojati dok svijetli – zadovoljek.